

פניני הדרך היומי

לקט פנינים יקרים ונחמדים על סדר הדרך היומי

עירובין צא-צו | פרשת חיי שרה | גליון מס' 45

דף צא.

אמר ר' יהודה מעשה בשעת הסכנה והיינו מעלין ס"ת מחצר מחצר לגג וגו' אמרו לו אין שעת הסכנה ראי- הנה המג"א (סי' ש"ז ס"ק ח') הקשה מהכא על שיטת יש אוסרין שבמחבר (ס"ה שם) דשבות דשבות אסור גם במקום מצוה, משום דהם סוברים דרק במילה דהוא עצמה דחי שבת התירו המכשירין באופן של שבות דשבות, משא"כ בשאר מצוות, והלא בגמ': כאן אמרי דהעלו ס"ת מגג לחצר לקרות בו, משמע דשרי לטלטל חוץ לעירוב מפני קרה"ת, וכתב המג"א זצ"ל דאין מדמין בשבותין וכמו שהביא שם ס"ק ז' בשם הה"מ דרואים דגבי מילה שהוא מ"ע שיש בה כרת לא התירו שבות א' רק שבות דשבות, ובמקום ישוב א"י התירו שבות בסי' ש"ו סי"א.

ובמחצית השקל הביא מספר אליה רבה להקשות דהרי שיטת י"א הללו הוא שיטת התוס' גיטין ח': (ד"ה אף על גב), והלא הם כתבו שם וז"ל: ואין ללמוד מכאן היתר לומר לגוי להביא ספר בשבת דרך כרמלית דל"ד דדוקא משום מילה וכו' עכ"ל, הרי דאפילו בספר לא התירו, ואפשר לחלק בין ללמוד בו ובין לקרות בו (ר"ל בצבור). מיהו בהגה"מ פ"ו העתיק דברי התוס' להביא ס"ת, וס"ת סתמא לקרות בו הוא, וכ"ה ברשב"א גיטין להביא ס"ת לקרות בו וצ"ע עכ"ל הא"ר.

וכתב ע"ז המחצית השקל וז"ל: ולענ"ד י"ל חדא בעירובין דף צ"א לא התירו כי אם בשעת הסכנה שלא הי' רשאים לקרות בפרהסיא והי' צריכים להעלים הקריאה ובהצנע במקום מוצנע, ולכן הי' צריכים לטלטל ס"ת מגג לעלי' וכו', ואי לא התירו השבות היתה הקריאה בצבור בטלה לגמרי עד שתבטל הגזירה, וכה"ג התירו, אבל התוס' מיירי שאין שעת הסכנה אלא כגון שא"א להם להניח הספר תורה כל השבוע בביהכ"נ והי' כל השבוע

מונחת במקום אחר, אלא קודם שבת הכניסוהו לביהכ"נ וכמ"ש הטור סי' קמ"ח, ודרך מקרה שכחו להביאו קודם שבת, כהאי גוונא כיון דליכא רק דרך מקרה פעם אחת לא התירו.

עוד י"ל הא כתבו התוס' בכתובות (דף ז' א) ד"ה מתוך שהותרה וכו' וז"ל דמחיצה שאינה מעורבת אין ללמוד הימנה לכרמלית דחמיר טפי עכ"ל. ובזה א"ש דהתוס' והרשב"א הא מיירי להדיא בכרמלית, וכיון דחמור לא הותר שבות, אבל הש"ס בעירובין איירי בענין טלטול מגג לעליה וקרפף דין חצר שאינה מעורבת יש לו, ולכן כיון דקיל התירו שבות עכ"ל.

והאגלי טל (מלאכת טוחן אות לח ס"ק ו' בהג"ה) תירץ, דשאני שעת סכנה שגזרו הגוים שלא לעשות המצות דצריכין ישראל אפילו למסור את נפשם, וכ"ש ששבות נדחה בכה"ג. ע"כ. והוא דבר חידוש דבשעת הסכנה, שהגוים גוזרים שלא לעשות מצות, לא רק איפה שישנו ההתנגדות של הגוים חמור מצוה זו שגזרו עליה, אלא מחמת כן נעשת מצוה זו חמורה וחשובה גם לענין שאר דברים ואיסורים שהזדמנו במצב זה ודו"ק.

דף צג.

והלכתא בעיין לקולא- החכמת אדם (שער קבוע אות נו) הביא מחלוקת הפוסקים בבעיא דלא איפשיטא בגמרא באיסור דרבנן אי אזלינן לחומרא או לקולא, וכתב החכמת אדם דבסוגין מבואר דאזלינן בעלמא בכה"ג לחומרא, דאל"כ למה ליה להש"ס למיפסק כאן בהדיא לקולא.

מיהו בס' בית יצחק (לרי"א חבר זצ"ל) שער הספיקות (סי' ס"ה) דחה ראייה זו לפי שיטת הרמב"ם שפוסק בדרך כלל כאם תימצא לומר, דלפ"ז שפיר הוצרכו כאן לפסוק לקולא כי היכי שלא נסמוך על אותו הכלל (וע"ש עוד דיחוי). וכ"כ

כתב החתם סופר (שבת דף קמז): 'מה שנראה לי שנולד לך זה מנהג לחדש חידושים יותר מדאי ... אכן ע"י החידושים בכל דף ועמוד עי"ז זוכר הכל ומילתא דתמיה מידבר דכירא, והנסיון מעיד לנו ע"ז ויודע אני בעצמי'.

הרש"ש הכא. וע"ע בכלל זה בפמ"ג יו"ד סי' ק"ו בסוף כללי ס"ס המחודשים אות ד'.

דף צג:

ממזר). וכתב הר"ן שם, שאף על פי שהלכה כחכמים שחולקים על רבי אליעזר, מכל מקום אותו אדם לא היה לו להפטיר במקומו של רבי אליעזר עד שישאל את פיו, כיון שהיה מרא דאתרא. ובשבת (יט ב) ההוא תלמידא דאורי כרבי שמעון (להתיר מוקצה בשבת), שמתיה רב המנונא, והא כרבי שמעון סבירא לן, אתריה דרב הוה, (שפוסק לאסור מוקצה כרבי יהודה), לא איבעי ליה למיעבד הכי. (עיין שו"ת יחוה דעת ח"ה כללי השו"ע).

ויתירה מזאת מוכיח מהכא בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סי' ה) דאין לרב לחלוק על תלמיד חבר שלו במקומו, דהרי שמואל הי' תלמיד חבר דרב כדמוכח גבי שבוע הבן (ב"ק סוף פ' ע"א) ובשאר דוכתי, ואעפ"כ לא סתר רב דבריו ולא חלק עליו אף שהיה דבר הוראה והוא לא ס"ל הכי, ועל כרחק דהיינו טעמא משום דתלמיד חבר בפסקו כשחולק על רבו שוה בו ויפה כחו ככח הרב, וכמו שאין תלמיד מובהק רשאי לחלוק על רבו לעשות מעשה כדברי עצמו אף שיש לו ראיות לסתור דברי רבו, ה"ה נמי אין הרב יכול לחלוק על פסק תלמידו החבר במקומו, מאחר שאין סברתו נעלמת אצל התלמיד חבר שלו, ואעפ"כ הוא חולק עליו ועומד בסברתו, והותר לו לילך אחר דעתו, א"כ הדר הו"ל הרב כחבר לענין זה ואינו רשאי לאסור ולהתיר נגד התלמיד חבר שלו שהורה במקומו באותה שאלה, אם לא כשהטעות בשיקול הדעת בדיני ממונות או דאגמריה סמיך כרבה בר בר חנה, עיין שם.

דף צה:

פי תקרה יורד וסותם - הנה לענין מידת רוחב התקרה לענין פי תקרה, שיטת התוס' (דף פו ע"א) ד"ה קורה דבעינן רוחב ד' טפחים ולדעת רש"י לא בעינן רוחב ד', וכתב הב"ח (בסי' תר"ל) שלרש"י בעינן רוחב טפח, אך ביד דוד כתב שלדעת רש"י אפי' טפח לא בעינן לפי תקרה, אמנם ברש"י שבת (ט' ע"א) ד"ה פתח נעול כלחוץ מפורש דבעינן ד' טפחים.

ולענין עוביו כתבו התוס' (פ"ו ע"ב) ד"ה גזוזטרא, דרש"י סובר דלא אמרי' פי תקרה אלא א"כ יש בעובי התקרה טפח, בחזו"א בה"ל ערובין (סי' ט"ו ס"ק א') כתב שהפוסקים לא הזכירו תנאי זה ע"ש.

דף צה:

מקום יש בראש שראוי להניח בו שתי תפילין - הנה בעל התניא כתב בסידורו: "יזהר שיהא באמצע רוחב הראש ממש", ובאמת שההולכים אחר הגאון רבינו זלמן הקפידו ע"כ מאוד, וכמש"כ הגר"ח נאה בס' קצות השולחן.

ת"ש חצר גדולה שנפרצה לקטנה הגדולה מותרת והקטנה אסורה וכו'. אמר רבה אימר מבעוד יום נפרצה וכו' - בשו"ת הגרע"א (ח"א סי' לה) כתב להוכיח מדברי הגמרא כאן, דאף דבלחי צריך שיסמוך עליו מאתמול, בפסי חצר אין צריך, דאם נימא דגם בפסי חצר צריך שיסמוך עליו מאתמול, א"כ מאי קאמר רבה אימר מבעוד יום נפרצה, הלא על כרחק מיירי בנפרצה מבעוד יום, דאל"כ גם החצר הגדולה צריכה להיות אסורה, דהא לא סמך על הגיפופים מאתמול, אלא ודאי דרק בלחי דהוי משהו צריך שיסמוך עליה מאתמול, אבל בפסי חצר וה"ה בגיפופי החצר הגדולה א"צ שיסמוך עליה מאתמול.

ואין לומר דהיות ובערב שבת סמך על המחיצה שבין החצר הגדולה לקטנה, והגיפופים הם בכלל המחיצה, נקרא שסמך על הגיפופים מערב שבת, דזה אינו, דפשוט וברור דמבוי שנפרצה כותל רביעי שלה בשבת ונשתייר ממנה לחי לא הוי לחי, דכיון דלא סמך עליה משום לחי לא הוי קול ולא הוי היכירא, א"כ ה"ה בגיפופי החצר הגדולה, דאם צריך שיסמוך עליהן מערב שבת, צריך שיסמוך על הגיפופים עצמן, ולא סגי שיסמוך על המחיצה שהגיפופין בכללן, ושפיר איכא להוכיח שבגיפופין ובפסי ביראות אין צריך שיסמוך עליהן מבעו". עיין שם.

דף צד:

ורב אי ס"ל דאסור לימא ליה, אתריה דשמואל הוה וכו'. ומכאן רואים כוחו של מרא דאתרא שאין לערער על דבריו, וכדמצינו נמי בשבת (קל). במקומו של רבי אליעזר היו כורתים עצים בשבת לעשות פחמים לעשות ברזל (לאיזמל של המילה). ואמר רבי יצחק עיר אחת היתה בארץ ישראל שהיו עושים כרבי אליעזר, והיו מתים בזמנם. ולא עוד אלא שפעם אחת גזרה מלכות הרשעה גזרה על ישראל על המילה, ועל אותה עיר לא גזרה. ובחולין (קטז א) במעשה של לוי שמצא שהיו אוכלים בשר עוף בחלב, ולא אמר להם דבר, כי אמר אתריה דרבי יהודה בן בתירא הוא, ושמא פסק להם כרבי יוסי הגלילי שמתיר בשר עוף בחלב. ובמגילה (כה ב) מעשה באדם אחד שהיה קורא (הפטרה) למעלה מרבי אליעזר, הודע את ירושלים את תועבותיה, אמר לו רבי אליעזר עד שאתה בודק בתועבות ירושלים צא ובדוק בתועבות אמך, בדקו אחרי ומצאו בו שמץ פסול. (ובירושלמי שם איתא שנמצא

בביהכנ"ס, ולא נתנה תורה למלאכי השרת, וכ"כ בבית ברוך על החיי אדם (כלל יד, סה). ובשו"ת מחזה אברהם (או"ח סי' סו) העלה דרך לכתחילה בעיני לקיים שיהא 'בין עיניך' אך בדיעבד יצא בל"ז.

וכן בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ב סי' ו) האריך בנידון זה, וכתב לבאר שמש"כ הד"ח דהמסתכלים במראה הוי מנהג בורות אין כוונתו על עצם הדבר שמדקדקים שיהא באמצע ממש, אלא ע"כ שעוברים בזה על לאו דלא ילבש, ולבסוף העלה דבודאי צריך לדקדק שיהו התפילין מונחים בדיוק באמצע הראש, אך יעשה זאת באמצעות משמוש הידים, ובשום אופן לא ע"י מראה כדברי הד"ח.

ומכל מקום אף מי שמסתכל במראה אין מזניחין אותו, וכמו שהאריך בזה בשו"ת משנה הלכות (ח"ה סי' ח) שכתב שאין זה הבל למי שרוצה לראות את התפילין אם הם במקומם, וחושש לקיים את המצוה כתיקונה, וכתב ששמע שהגאון ר"ז מבריסק זצ"ל ויוצאי חלציו נוהגים שיש להם ראי בשעת הנחת תפילין, ומי שלבו נוקפו וחושש שמא לא יניח התפילין במקומם, ורגיל לפעמים לראות במראה אף לשאר דברים, א"כ לדידיה אין בזה משום לא ילבש, וא"כ מי שלבו לשמים ואין יכול לכוין באופן אחר אין להזניחו, ואדרבה ראוי לעשות כן לקיים מ"ע דאו. עי"ש. [ובס' שפע קודש (עמ' עט) הובא שפעם אחת התאכסן הגרי"ז מבריסק אצל חסיד צאנז, ובעת התפילה ראה בעל האכסניא שהגרי"ז מסתכל במראה בשעת הנחת תפילין, והראה לו בעל האכסניא את תשובת הדברי חיים שמתרעם שלא להסתכל במראה בשעת הנחת תפילין. ענה לו הגרי"ז: הנה חסיד אתה, ולכן אסביר לך בלשון החסידים, והוא על פי מה שידוע שפעם ירדו גשמים עזים בחג הסוכות, ובעל הדברי חיים נשאר לישיב בסוכה, וששאלו אותו הלא בירושלמי (שבת פ"א ה"ב) כתוב שהנשאר בסוכה 'נקרא הדיוט', ענה הדברי חיים: אהיה הדיוט והעיקר שאשאר בסוכה, ואף אני אומר, אהיה בור כדברי הדברי חיים, והעיקר שאניח תפילין כהלכה]. וכן בס' פסקי תשובה בהשמטות שבראש הספר הביא שמצא בתשובת באר משה שהאריך לתמוה ע"ד הד"ח, וכ' עוד שנודע מכמה גדולים יראי ה', שהי להם בכיסם כלי ראייה קטן, בכדי לראות שהתפלה של ראש יהיה באמצע ממש. וכן בילקוט אוהב ישראל (ערך תפילה ותפילין) הובא שהיה לאוהב ישראל מראה בחדרו, והיה מסתכל כדי לראות שהתפילין מונחים במקומם. וכן ראיתי במ"ב מהדו' דרשו (סי' כז הע' 42) שהביאו בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל (קונטרס הל' תפילין סי"ט) שכיון שבזמנינו אין נמנעים מלהסתכל במראה, ואין בכך איסור של 'לא ילבש',

אמנם הגה"ק בעל הדברי חיים מצאנז נשאל בזה בתשובותיו (ח"ב חאו"ב סי' ו) והשיב בזה"ל: לראות במראה שהתפילין יהיו באמצע 'הוא דברי בורות', כי אפי' אם אינם מכוונים ממש כשר, דיודע דיש מקום בראש להניח שני תפילין אפילו ברוחב וכו', עכ"ל.

והנה רבים תמהו ע"ד הדברי חיים, דהיאך קאמר דמקום יש בראש היינו אף ארוחב, הלא משמעות הגמ' והראשונים, הוא על גובה ואורך הראש ולא על הרוחב, וכן כתב במפורש בתשובת הרדב"ז (סי' תתקט"ז), ועיין בס' 'שערים המצויינים בהלכה. ובס' אות חיים ושלוש לגאון ממונקאטש (סי' כז ס"ק יב) כתב ליישב דאולי ס"ל כפי' שביאר הב"י בדעת הרמב"ם שכתב: אבל הרמב"ם כתב מניחין אותו על הקדקד וכו', והא דאמרו מקום יש בראש להניח ב', **אפשר דלא זה על זה קאמר אלא סמוכין זה אצל זה ברוחב הראש שכנגד בין העיניים**, אי נמי זה על זה ומקום הנחת שני התפילין מוח התינוק רופס, וזה נראה יותר כי היכי ללא לשוויי' (להרמב"ם) חולק בהדי הרא"ש וס' התרומה בענין דינא. עכ"ל מרן הב"י. הרי מפורש כדברי הד"ח בב"י לדעת הרמב"ם דמקום ב' תפילין הוא ברוחב, אלא שהב"י נטה אח"כ יותר לפי האחר בלשון הרמב"ם כדי שלא יהי לפלוגתא בין הרמב"ם והרא"ש וס' התרומה בענין מקום הנחת ב' תפילין היכן הוא, וא"כ כיון שיש חשש בהסתכלות במראה מפני לא ילבש גבה, ואפשר אף לכוין ע"פ רוב במשמוש היד, העלה הד"ח להקל בזה, לצרף אף את שיטת הרמב"ם, כעין דין ס"ס. עי"ש. וכן האריך בזה האדמו"ר מסאטמר זצ"ל בתשובה שבראש הס' אוצר החיים להצדיק את דברי בעל הדברי חיים והראה מקום לדברי הב"י הללו.

ויש עוד שהראו מקום לדברי הד"ח שכתב שמקום יש בראש לב' זוגות קאי אף ארוחב, מדברי רש"י בע"ז (מד). שכתב לבאר את דברי הגמ' שם דהיאך היה מניח זוד המלך את העטרה המיוחדת על ראשו, הלא היה צריך להניח אף תפילין, ותי' הגמ' דמקום יש בראש שראוי להניח בו שתי תפילין. ופירש"י: שרחב החרץ מקום כרך שני רצועות, והיא היתה נוחה בחצי רחבו. הרי מבואר דדעת רש"י דמקום יש בראש וכו' קאי אף ארוחב. [ולכאו' כן מוכח נמי מדברי התוס' בעירובין צה: ד"ה מקום, דהשיעור קאי נמי ארוחב, וכמו שהביא בשו"ת משנה הלכות (ח"ה סי' ח) להוכיח].

ולענין הלכה הנה רבים ושלמים סמכו ע"ד הדברי חיים הללו, שדי להרגיש במשמוש היד אם התפילין במקומן ואין ראוי להסתכל במראה ובפרט

שמה שאינו אליבא דהלכתא אינו אלא כרצועות בעלמא, ונמצא שאינו מניח רק זוג א' כדין.

מיכל בת כושי היתה מנחת תפילין ולא מיחו בה חכמים. ואשתו של יונה היתה עולה לרגל ולא מיחו בה חכמים - כתב הבא"ח בשו"ת תורה לשמה (סימן ריד): ויש להקשות למה לא היתה לובשת ציצית ג"כ מאחר דשני מצות אלו ציצית ותפילין הם באים כאחד והלבוש תפילין כ"ש שצריך ללבוש ציצית ג"כ ובזה החילוק שיש לחלק בין מלבוש גמור ובין התכשיט ניחא כי הציצית הוא מלבוש גמור ויש בו משום לא יהיה כלי גבר על אשה דהוא מיוחד לאנשים ואין דרך הנשים ללבוש ובמלבוש גמור המיוחד לאנשים אפילו שלובש להגין מפני הגשמים יש לאסור אבל התפילין אינו מלבוש גמור ודינו כתכשיט ועיין בתרגום יונתן בן עוזיאל ז"ל בפסוק לא יהיה כלי גבר על אשה לא יהא גולין ציצית ותפילין על אתתא ע"ש וחילוק זה שעשינו נסתר מדין התפילין אך באמת בתפילין כפי פסק הש"ע אין בו משום לא יהיה כלי גבר וכמ"ש בא"ח סי' ל"ח ושם הטעם דמוחין משום דאית זריזות להיזהר בגוף נקי ע"ש אך החילוק הזה שעשינו נסתר ע"פ ס' הרמב"ם ז"ל בפ"ג מה' ציצית ה"ט ובש"ע סי' י"ז סעיף כ"ב דפסקו להדיא דיכולים הנשים ללבוש ציצית ע"ש ואין עת להאריך בזה. והיה זה שלום וכו'.

מן הראוי לראות במראה אם התפילין מונחות במקום הנכון.

דף צו.

והכא לעבור משום בל תוסיף וכו' - כתב הרא"ש (בהלכות קטנות) שהמניח תפילין של רש"י ושל רבינו תם יכוון שאותם תפילין שאינו להלכה יהיו לשם רצועה ולא לשם תפילין. וכן נפסק בשו"ע סעיף ב' ז"ל: ירא שמים יצא ידי שניהם, ויעשה שתי זוגות תפילין ויניח שניהם ויכוין בהנחתם באותן שהם אליבא דהלכתא אני יוצא ידי חובתי. והשאר הם כרצועות בעלמא כו'.

ובביאור הלכה (שם ד"ה ויכוין) כתב לתמוה בשם המחצית השקל דהלא ממה נפשך אחד מן התפילין פסולים הם, וממילא כרצועות בעלמא הם, ולמה חובה עליו לכוין ככה, והרי בל תוסיף שייך רק בשני זוגים כשרים.

ותירץ הביאור הלכה דהרא"ש מטעם אחר כתב כן, דהרא"ש הרי ס"ל דמצוות צריכות כונה, והכא הצריך הרא"ש להדק ולהניח שניהם כאחת, וא"כ איך יעשה בכוונה, אם לא יכוון כלל לא יצא יד"ח כיון שלא כיוון, ואם יכוון בשניהם כיון שיש א' שאינו יוצא ידי חובתו הוי כמו קני את וחמור דלא יצא ידי חובתו בשניהם. ועל כן כתב הרא"ש שאין עצה רק שיכוון שבזה שהוא כהלכה רוצה לצאת ידי חובתו, ובזה שאינו להלכה יהיו כרצועות בעלמא.

בשו"ת ערוגת הבושם (או"ח סי' י"א אות ד') ביאר טעם אחר בדברי הרא"ש למה צריך להתכוון שמה שאינו אליבא דהלכתא יהיו כרצועות בעלמא. דלאו משום בל תוסיף הוא, אלא משום דדרשינן בפ' הקומץ רבה והיו לזכרון בין עיניך. זכרון א' אמרתי לך ולא שנים וג' זכרונות, עיין שם דממעט מטעם זה שלא יניחם בד' עורות, ומבואר בראש השנה כ"ו דהיכא דדרשינן א' ולא שנים, לאו דוקא אם הם מחוברים פסול, אלא אף אם הם נפרדין, כגון שני שופרות פסול. וא"כ ה"נ אסור להניח שני זוגות תפילין בבת אחת משום זכרון א' ולא שנים ושלשה זכרונות, ונגד זה כתב הרא"ש דהעצה הוא שיכוון

הודעה חשובה ודחופה

לאחר שזיכנו ה' להקים את הכולל הייחודי בית מדרש גבוה לכהנים - והוא כולל ערב וכולל יום שישי לכהנים להכניס לעבודת בית מקדשנו שיבנה במהרה בימינו כרצון אדיר חפצו של מרן הח"ח זיע"א שהרבה לעורר ע"כ בספריו ובמכתביו - ואשר נוסד ע"י מאות אנשים אשר נתנו הו"ק של 10 ₪ לקיומו והחזקתו. כעת שאיפתנו להקים 'כולל יום שלום' לכהנים, כל מי שיוכל לסייע בדבר גדול ונשגב זה למען בית ה' אלוקינו הן בעצה והן בממון שכרו רב למאוד - פנו כעת למס' הטל: 0504166339 או במייל k0504166339@gmail.com

גליון זה יוצא לאור ע"י 'שיעור הדף היומי' בביהמ"ד אהל תורה רח' הרב יוסף קארו 4 ביתר.

מידי ערב נמסר שיעור בצורה רהוטה ובהירה בשעה 7.00 בערב - שמעו ותחי נפשכם.

כמו"כ מתקיים שיעור 'למושכימי קום' לאחר הנה"ח בביהמ"ד 'תורת משה מציון רח' החוזה פינת דרכי איש, ו'למאחרי שבת' בביהמ"ד אהל יששכר רח' המגיד ממעזריטש 144 בשעה 10.35 בערב.

ניתן לשמוע את השיעור בקו השיעורים במס' 02-5941069 חדר 791 ולהקיש 1213

ניתן לקבל גליון זה ע"י בקשה למייל: k0504166339@gmail.com

בכתובת זו ניתן לקבל גם את הגליון היוצא ע"י 'בית מדרש גבוה לכהנים' ללימוד הלכות עבודת ביהמ"ד.

לתרומות עבור 'בית מדרש גבוה לכהנים' פנו לטל 0504166339 או דרך מכשירי נדרים.